

*АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ТА СЕМАНТИКИ АНТРОПОНІМІВ
В АНГЛІЙСЬКИХ, РОСІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ
ЛІТЕРАТУРНИХ КАЗКАХ*

У статті розглядаються структурні типи та семантичні особливості найменувань персонажів англійських, російських та українських авторських казок.

Ключові слова: найменування персонажа, структура імені, семантика імені, казка.

The article highlights the structural types and semantic peculiarities of characters' names in English, Russian and Ukrainian fairy-tales.

Key words: character's name, name structure, semantics of the name, fairy-tale.

1. Вступні зауваження

Літературно – художня антропонімія – це автономна онімійна підсистема, що не може розглядатись окремо від конкретних культурно-історичних умов, навіть якщо мова йде про антропонімію казок, яка базується на фольклорній традиції називання персонажів.

До дослідження онімів у цілому та антропонімів зокрема у художній літературі різних періодів, жанрів звертались вчені різних лінгвістичних шкіл та напрямків: І.М. Апоненко, О.Г.Горбачова, Г.Горний, К.Б.Зайцева, А.П.Загнітко, В.М. Калінкін, Ю.О. Карпенко, Ч. Косил, А. Кохановська, О.І. Лукошов, Е. Б. Магазаник, В.М. Михайлов, Є.С. Отін, О.О. Порпуліт, О.В. Суперанська, О. Чеслікова, О.І Фонякова та ін.

Актуальність даного дослідження зумовлена недостатньою вивченістю антропонімів казкового дискурсу у зіставному аспекті на матеріалі англійських, російських та українських літературних казок. У зв'язку з цим виникає необхідність у порівняльному дослідженні назв персонажів літературних казок англійською, українською та російською мовами за структурними типами.

Метою даної статті є структурний та семантичний аналіз антропонімів казкового дискурсу в англійській, російській, українській мовах.

Об'єктом дослідження послужили антропоніми в літературних казках ХІХ-ХХІ століть у трьох мовах.

Предметом дослідження є структурні та семантичні особливості антропонімів англійських, російських, українських літературних казок.

Матеріал дослідження отриманий методом суцільної вибірки з казок Б. Поттер, Р.Кіплінга, О.Мілна та ін. англійською мовою (39 казок, 470 власних назв), В.А. Жуковського, О.С. Пушкіна, П.П. Єршова, К.Д. Ушинського, О.М. Сомова, Л.М. Толстого, М.О. Некрасова, М.Є. Салтикова-Щедріна, Л.С. Петрушевської та ін. російською мовою (56 казок, 431 власна назва) та І. Франка, М. Підгірянки, Н. Забіли, Г. Мирослави, Ю. Смаль, А. Гармаш та ін. українською мовою (55 казок, 345 власних назв).

2. Структурні та семантичні типи казкових найменувань в англійській, російській, українській мовах

У межах дослідження був проведений аналіз структурних типів казкових найменувань [1, с.7-8]. На основі результатів проведеного аналізу можна стверджувати, що антропонімікон англійських, російських, українських літературних казок побудований за такими структурними типами (у порядку частотності): **1) одночленні найменування персонажів** – 56,2% (*Giraffe* 'Жираф', *Zebra* 'Зебра', *Jane* 'Джейн', *Lucinda* 'Люсінда', *The Miller* 'Міллер', *Рукодельниця*, *Ленивица Миша*, *Анюта*, *Вильгельм Бубликов*, *Шпиль*, *Голочка*, *Нитка*, *Оленка*, *Світланка*, *Єрмаки Северинович*); **2) двочленні найменування** –

33% (*Hunca Munca* 'Хунка Мунка, *Old Betsy* 'Старенька Бетсі', *Edgar Atheling* 'Едгар Етлінг', *Bob the retriever* 'Боб – ретривер', *Percy the cat* 'Персі – кіт', Петр Долгохвост, Аленка, Коза, Серый Волк, Елена Прекрасная, Демьян Данилович, Сатана Сатанайлич, Федосья Петровна, Лев-государь, Жар-птица, Вовк Неситий, Іван Самсобіпан, Нестор Пронизуючий, Наймудріше Зайчєня, Іван Мазєна, Іван Федоров); **3) багаточленна форма найменувань** – 10,6% (*Thomasina Title-mouse, a woodhouse with long tail* 'Томасина – титулована Миша з довгим хвостом, що живе в дерев'яному домі', *dog-headed, barking Baboon, Quite the Wisest Animal in All South Africa* 'гавкаючий Бубуїн – собача голова, Найрозумніша Тварина у Цілісінській Південно-Африканській республіці').

2.1. Одночленні найменування персонажів в англійських, російських, українських літературних казках

Одночленні моделі – найбільший шар антропонімів, що є дотриманням традиційних іменувань героїв фольклорних та літературних казок. До складу цієї групи входять календарні імена (імена, наявні в церковному календарі), некалендарні (прізвища), прізвища та імена по батькові. В англійських казках одночленні антропоніми складають 41,3% – 118 одиниць, серед них некалендарні – 33,6% – 96 одиниць (*Flopsy* 'Флонсі', *Mopsy* 'Мопсі', *Mouse* 'Миша'), календарні – 7,01% – 20 одиниць (*Sam* 'Сем', *Jane* 'Джейн', *Lucinda* 'Люсінда'), прізвища – 0,7% – 2 одиниці (*The Miller* 'Міллер', *Tinker* 'Тінкер'), найменування по батькові в англійській мові відсутні. Отже, автори англійських казок частіше послуговуються одночленими некалендарними найменуваннями персонажів, створюючи антропоніми від апелятива, чи вибудовуючи абсолютно нове ім'я. В російських казках кількість одночлених антропонімів ще більша – 57,3% – 209 одиниць, з яких 39% – 142 одиниці – некалендарні антропоніми (їх серед інших типів автори обирають найчастіше, як і в англійській мові): *Рукодельница, Ленивица, Мойдодыр, Лжесвидетельство, Вероломство*; календарні – 14% – 51 одиниця (*Іван, Михаил, Даренка, Миша, Анюта, Вильгельм*), прізвища – 2,7% – 10 одиниць (*Бубликов, Шпиль, Турчанинов*) та імена по батькові – 1,6% – 6 одиниць (найбільша вживаність цього структурного типу серед казок трьома мовами саме в російській): *Прокопыч, Данылыч, Горыныч, Прохорыч*. В українських казках у порівнянні з англійськими та російськими простежується найбільша частотність використання одночлених антропонімів – 71,2% – 180 одиниць, серед яких 55,5% – 140 одиниць займають некалендарні імена (*Щука, курка, Крук, Крот*), далі за кількістю календарні імена – 15% – 38 одиниць (*Міна, Орися, Максим, Оленка, Світланка*), прізвища – 0,39% – 1 одиниця (*Ермаки*) та імена по батькові – 0,39% – 1 одиниця (*Северинович*). Проведений аналіз свідчить про те, що в автори казок не часто звертаються до іменування персонажів тільки за прізвищем та за іменем по батькові.

2.2. Двочленні найменування персонажів в англійських, російських, українських літературних казках

Двочленних найменувань в казках менше: в англійській мові – 35,6% – 60 одиниць (*Old Betsy* 'Старенька Бетсі', *Painted Jaguar* 'Плямистий Ягуар'), в українській мові – 25,5% – 26 одиниць (*Вовк Неситий, Іван Самсобіпан*), в російській мові – 35,8% (*Серый Волк, Елена Прекрасная*), проте найменування підтипу "ім'я та прізвище" зустрічається рідше за інші у рамках категорії двочлених імен, разом у трьох мовах – 2,5% – 23 одиниці (*Григорий Потопяев, Іван Мазєна, Edgar Atheling* 'Едгар Етлінг').

В англійських, російських, українських літературних казках у межах структурного типу двочлених найменувань переважає підтип "ім'я чи прізвище з прикладкою": *Bob the retriever* 'Боб – ретривер', *Percy the cat* 'Персі – кіт', *Лев-государь, Жар-птица, Вовчик – братик, майстер Гринь, борсук Бабай*, що є характерним типом для персонажів казкового дискурсу. Атрибутивні словосполучення є майже однаково продуктивним способом створення найменувань персонажів в усіх мовах: в англійській мові: 5,9% – 17 одиниць (*Old Betsy* 'Старенька Бетсі', *Painted Jaguar* 'Плямистий Ягуар'), в російській: 6,3% – 23 одиниці (*Серый Волк, Елена Прекрасная*), в українській мові: 5,9% – 15 одиниць (*Нестор*

Пронизуючий, Наймудріше Зайчєня). У російських та українських казках створення імен за моделлю "ім'я та прізвище" не є частотним: відповідно 1,9% – 7 одиниць (*Петр Долгохвост, Аленка Коза*) та 2,7% – 7 одиниць (*Вовк Неситий, Іван Самсобіпан*), в той час, як в англійській мові ця модель є досить продуктивною і складає 12,6% – 36 одиниць від загальної кількості антропонімів. Таку різницю, певно, можна пояснити тим, що персонажами англійських казок частіше є тварини, а не люди, для іменування яких характерним, серед інших, є "ім'я та прізвище", що яскраво їх характеризуватиме, а не "ім'я та прізвище" чи "ім'я та по батькові", що характерно для персонажів – найменувань людей.

Виявлено цікаву особливість: підтип категорії двочленних найменувань "ім'я та по батькові" має місце тільки в казках російською мовою (*Дем'ян Данилович, Сатана Сатанаилыч, Федосья Петровна*), що можна вважати відображенням загальнономовної структури іменування, що з'явилася в російського народу в XVI – XVII столітті.

2.3. Багаточленні найменування персонажів в англійських, російських, українських літературних казках

Найменш частотною є багаточленна форма найменувань персонажів – 10,5% – 96 одиниць. Проведений аналіз свідчить про те, що найменше багаточленних антропонімів зустрічається в українській мові – 2,7% – 7 одиниць (*Гектор Цуцик, неборака; Чоловік у Хутряній Шапці*), далі за кількістю російська мова – 6,5% – 24 одиниці (*Квакун двадцятий, Царь знаменитой породы, властитель ближней трясины; Царь Долгохвост Инарий Третий, Шмуль Давидович Бржоцкий*), найбільше антропонімів даного типу мається в англійській мові – 22,8% – 65 одиниць (*Thomasina Title-mouse, a woodhouse with long tail 'Томасіна – титулована Миша з довгим хвостом, що живе в дерев'яному домі', dog-headed, barking Baboon, Quite the Wisest Animal in All South Africa 'гавкаючий Бубуїн – собача голова, Найрозумніша Тварина у Цілісінській Південно-Африканській республіці*).

Звертає на себе увагу той факт, що багаточленна форма найменувань в англійській мові превалює саме в казках Б. Поттер (*Sammy the Intelligent Pink-Eyed Representative of a Persecuted (But Irrepressible) Race 'Семмі, Розумний Червоноокий Представник Переслідуваної (але Невгамовної) Раси'; Appley Dapply, a little brown mouse 'Еплі Денлі, Маленька Коричнева Мишка'; Diggory Diggory Delvet 'Діггори Діггори Дельвет', Johnny Town-mouse 'Джонні, Міське Мишеня'*), що можна вважати як особливістю даного дискурсу в цілому в англійській мові, так і специфікою індивідуального стилю автора.

Висновки

1. Антропонімікон англійських, російських, українських літературних казок побудований за такими структурними типами (у порядку частотності): одночленні, двочленні найменування персонажів, багаточленна форма найменувань. Для казкового дискурсу таке кількісне розподілення (де переважають одночленні найменування персонажів) є найбільш характерним для всіх мов.

2. Автори англійських казок частіше послуговуються одночленими некалендарними найменуваннями персонажів. Як правило, це імена тварин, що є головними героями більшості казок англійською мовою, обраних для аналізу. Логічно, що інші структурні типи найменувань не превалюватимуть у разі такого добору діючих персонажів.

3. В англійських казках присутні найвищі показники найменувань із семою "тварини". Це персонажі, ім'я яких має широке семантичне поле і майже завжди відповідає очікуванням читача щодо поведінки героя та його зовнішнього вигляду. Знаючи, як виглядає той чи інший звір і якими рисами поведінки нагородила його природа чи людська уява, дитина одразу знатиме, як поводитиме себе персонаж у казці. Натомість у російських та українських казках переважають імена людей та істот – не звірів з оцінною характеристикою (позитивною чи негативною) та яскраво вираженою зовнішньою ознакою (див. текст 2.1 – 2.3).

4. В українських казках порівняно з англійськими та російськими простежується найбільша частотність використання одночленних антропонімів, причому представлені всі типи одночленних найменувань: календарні і некалендарні імена, прізвища та імена по батькові. Переважають некалендарні імена; персонажі казок персоніфікують неживий об'єкт і виконують його основні функції.

5. Автори російських, українських літературних казок не часто звертаються до іменування персонажів тільки за прізвищем та за іменем по батькові. Хоча в російській мові ці показники вищі, ніж в українській мові, адже такий тип найменувань був поширений у Росії з ХХ століття. Проте це явище є загалом не характерним для дискурсу казки.

6. Двочленних найменувань в англійських, російських та українських казках менше, ніж одночленних, проте найменування підтипу "ім'я та прізвище" зустрічається рідше за інші у рамках цієї категорії.

7. В англійських, російських, українських літературних казках у межах структурного типу двочленних найменувань переважає підтип "ім'я чи прізвище з прикладкою". Такий підтип найменувань є найхарактернішим для дискурсу казки в цілому та являється своєрідною рисою, що відрізняє персонажів казки від героїв інших літературних жанрів.

8. Атрибутивні словосполучення є майже однаково продуктивним способом створення найменувань персонажів в усіх мовах. Це семантично повні найменування, що дають яскраву характеристику герою при першому згадуванні його імені.

9. У російських та українських казках створення імен за моделлю "ім'я та прізвище" не є частотним, у той час, як в англійській мові ця модель є продуктивною, тому що, як уже було наголошено, персонажами цих казок частіше є звірі, яким часто, окрім імені, дають ще й прізвище.

10. Підтип двочленних найменувань "ім'я та по батькові" має місце тільки в казках російською мовою.

11. Найменш частотною в англійських, російських, українських літературних казках є багаточленна форма найменувань персонажів. Проте найбільше антропонімів даного типу відмічено в англійській мові.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акименко Н.А. Лингвокультурные характеристики англоязычного сказочного дискурса: дис. ... канд. филол. наук / Н.А. Акименко. – Волгоград, 2005. – 193 с.
2. Апоненко І.М. Еволюція власного імені в жанрі російської казки (від народної до літературної): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук :10.02.16 / І.Н. Апоненко. – Дніпропетровськ, 2010. – С. 7-8.
3. Белей Л.О. Українська літературно – художня антропонімія кінця ХVІІІ – ХХ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук:10.02.01./ Л.О. Белей. – Ужгород, 1997.
4. Восточноукраинский лингвистический сборник: Выпуск девятый. Сборник научных трудов//Редколлегия: Е.С. Отин (отв.ред.) и др. – Донецк: Донечина, 2004. – 58 с.
5. Литвин Л.В. Ономастична система художньої прози (на матеріалі французьких романів ХІХ-ХХ століть): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук :10.02.05 /Л.В. Литвин. – Київ, 2006. – С.5-9.
6. Мамонова Ю.В. Когнитивно-дискурсивные особенности лексики английской бытовой сказки: автореф. дис. ... канд. филол. наук / Ю.В. Мамонова. – М., 2004. – 22 с.
7. Овчинникова Л.В. Духовно-нравственный и социально-политический смысл литературной сказки / Л.В. Овчинникова // Сказка как предмет исследования: межвуз. сб. науч. статей. – Южно-Сахалинск, 1999. – С. 22-34.
8. Суперанская А.В. Общая теория имени собственного. – М.:Наука, 1986. – С. 173 – 204.
9. Фонякова О.И. Проблемы комплексного анализа языка и речи. – Л., 1982. – 85 с.